

УДК 811.111'42:2

РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Федишин М.І., аспірант кафедри англійської філології
Ужгородський національний університет**

Низка дослідників лінгвістичної науки все більше цікавиться питаннями різноманітних релігійних аспектів, за допомогою яких формуються основи релігійного дискурсу. У статті визначається місце релігійного дискурсу в царині сучасного мовознавства. Розглядається взаємозв'язок слова як духовної та лінгвістичної одиниць. Релігійний дискурс є складним багатовимірним аспектом, котрий знайшов свою нішу на теренах лінгвістики й слугує релігійною формою лінгвістичної поведінки.

Ключові слова: релігія, слово, дискурс, мова, комунікація.

Исследователи лингвистической науки все больше интересуются вопросами различных религиозных аспектов, с помощью которых формируются основы религиозного дискурса. В статье определяется место религиозного дискурса в области современного языкознания. Рассматривается взаимосвязь слова как духовной и лингвистической единиц. Религиозный дискурс является сложным многомерным аспектом, который нашел свою нишу на территории лингвистики и служит религиозной формой лингвистического поведения.

Ключевые слова: религия, слово, дискурс, язык, коммуникация.

Fedyshyn M.I. RELIGIOUS DISCOURSE AS AN OBJECT OF LINGUISTIC RESEARCH

A number of linguists are getting more and more interested in various religious aspects which form the basics of religious discourse. The place of religious discourse in the field of modern linguistics has been defined. The relationship of the word as a spiritual and linguistic unit is considered. Religious discourse is a complex multidimensional aspect that found its niche within the field of linguistics and serves as a religious form of linguistic behavior.

Key words: religion, word, discourse, language, communication.

Постановка проблеми. На теренах мовознавства релігійний дискурс постає складним і багатовимірним соціокомунікативним явищем. У рамках філософії релігійний дискурс постає у світлі релігійного досвіду, котрий є «важливою формою осмислення людиною своїх життєвих проблем», проте він не просто має формальний характер, але й полягає у «відновленні людиною божественного образу своєї особистості» [8, с. 12]. Людина досліджує божественне та роздумує над ним, у результаті чого в неї з'являється певне відчуття чогось неземного або ж надприродного. Цікавим є такий факт: які ж слова потрібно підібрати, щоб надати дескрипцію, і якою мовою послугуватися, щоб пояснити духовні положення? Релігія й теологія займаються дослідженням цієї проблеми. Крім того, на обрії з'являється ще одна наука, котра цікавиться лінгвальною частиною цього питання. Це мовознавство. Таким чином, впливає взаємозв'язок релігії та мови, котрі взаємодіють між собою. У той час як мова описує особливості релігійного досвіду, його світогляду, релігія, релігійні догмати виступають мовознавчим підґрунтям і полем для наукового дослідження. Саме вивчення релігії лінгвістикою й зумовило актуальність обраного напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, окреслена темою статті, цікавить багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Предметом наукових мовознавчо-релігійних розвідок стає лінгвокультурологія (Ю. Сабадаш, Є. Михайлова, П. Мацьків), прагмалінгвістика (Ю. Романченко, М. Ділай), фонетика (Т. Скрипняк, О. Кримська), лексикологія та стилістика (М. Вереш, Л. Закреницька, Н. Добжанська, Є. Жерновой, Н. Черкас), жанристика (О. Черхава, В. Яригіна, А. Салахова, О. Малікова) разом із теорією комунікації (І. Рудік, Р. Ваврінчик). Ці лінгвістичні дослідження відкривають двері до розгляду та вивчення релігійних текстів через мову.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей релігійного дискурсу. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- розглянути комунікативну природу дискурсу загалом і релігійного дискурсу зокрема;
- висвітлити специфіку участі релігії в рамках мовознавства;
- торкнутися питання різновидів релігійного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дискурс є безперервним зв'язком із реальною дійсністю. Серед дискурсознавців

є безліч тлумачень поняття «дискурс». Протягом останніх десятиліть відбувається культивация та збагачення широкого спектра значень дискурсу. Його сутність окреслюється його комунікативно зумовленим і практичним характером (прийнято до уваги дефініції дискурсу З. Харісона, Е. Бенвеніста, Г. Кука, Т. ван Дейка, М. Фуко, Л. Гренобл, С. Стемброука, Б. Деллінжера, Н. Ферклага, Я. Івфурсена, Т. Хуккіна, П. Верса, У. Мейнхофа, Д. Нунана, Б. Фрасера, Д. Крістела, Є. Ле, А. Греймаса, Ж. Курте, Н. Арутюнової, Є. Кірова, Ю. Степанова, В. Звегінцевої, Л. Чернейка, Б. Фацевича, І. Бехти, К. Серажим, Т. Маслової, Г. Почепцова, О. Кубрякової й ін.). Усі вищезгадані дослідники дискурсу трактують поняття дискурсу як комунікативного феномена. Українська дослідниця К. Серажим кваліфікує дискурс як складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища [19]. Парадигма дискурсу розглядається дослідницею як сукупність пізнавальних принципів і прийомів відображення суспільної реальності, що визначають логіку організації знань і моделі теоретичного витлумачення мовленнєво-мисленнєвих явищ. Вона ідентифікує комунікативно зумовлені види дискурсу, адже, на її думку, розмаїття комунікативних ситуацій, в яких відбувається дискурсивна діяльність, породжує видове розмаїття дискурсів [19, с. 33]. К. Серажим зазначає, що комунікативний дискурс є найважливішим механізмом становлення індивіда як суспільної особистості, провідником настанов соціуму, котрі регулюють дії учасників дискурсивного діалогу [19, с. 27]. Дискурс є також багатовимірним явищем мовленнєвої комунікації. І. Корольов зазначає, що «прагмалінгвістичний розгляд структури дискурсу дозволяє виокремити в ньому арену взаємодії учасників комунікативного акту: мовця (адресанта), слухача (адресата) і тієї реальності, що відбувається в тексті» [13, с. 293].

Є декілька підходів до класифікації дискурсу. К. Серажим ґрунтовно опрацювала та збирила науковий матеріал щодо дискурсивної стратифікації, здійснила розподіл на прагматичні дискурси, практичні дискурси, спеціальні дискурси, дискурси відповідно до методу та змісту різних дисциплін, дискурси за тематичною спрямованістю та дискурси за комунікативною метою [19, с. 34–35]. В. Карасик класифікує два типи дискурсу: персональний, орієнтований на міжособистісне спілкування, та інституційний, статусно-орієнтований. Професор Г. Почепцов у науковій

праці «Теорія комунікації» виокремлює низку комунікативних дискурсів: теле- і радіодискурс, газетний дискурс, театральний дискурс, кінодискурс, літературний дискурс, рекламний дискурс, політичний дискурс, дискурс у сфері публік рілейшнз, тоталітарний, неофіційний, релігійний, неправдивий, ритуальний, лайливий, етикетний, фольклорний і міфологічний дискурси [19, с. 34]. Такі погляди на класифікацію різних типів дискурсу дають підстави говорити про наявність учасника певного соціального простору та належно зумовленої ситуації, в основі якої лежить комунікативний акт як умова забезпечення продуктивного результату.

Одним із визначних інституційних видів дискурсу є його релігійний різновид. Релігійна комунікація все більше й більше розширює кордони власних досліджень. Вона починає дедалі впевненіше підійматися на лінгвістичну платформу, позаяк формуються теоретичні засади її фундаментальних положень, функціонування й особливого впливу. Релігійна мова та її функціонування в різних сферах релігійного та світського життя є спільним об'єктом дослідження філологів і релігієзнавців [21, с. 121–122].

Релігійне слово є центральною одиницею вираження релігійного контакту. Воно являє собою двобічний мовний знак, який передбачає наявність матеріального (формального) та ідеального (змістовного) аспектів [15, с. 25]. Релігійна мова є особливою кодовою системою засобів передавання духовних значень, у той час як релігія є важливою духовною сферою в житті людини. Текст є матеріальним складником мови, а релігія є практичною духовною сферою її використання. Ці два поняття є актами комунікації. Як зазначає П. Шародо (і ми із цим погоджуємося), дискурс є сумою «вислову та комунікативної ситуації» [22, с. 3]. Щодо нашої комунікативної ситуації, то вона стосується релігійної сфери людського спілкування.

Українська дослідниця Р. Ваврінчик відрізняє релігійну мову від світської за допомогою таких ознак: сфери вживання, наявних засобів вираження ідей і наявності низки екстралінгвальних чинників [6, с. 17]. Релігійний дискурс відображає релігійну картину світу, котра є частиною загальної картини світу, матеріальною формою якої є мова [9, с. 198]. Із погляду семіотики релігія, як і мова, є своєрідною знаковою системою, що має свій зміст і володіє способом його передачі. Білоруський лінгвіст Н. Мечковська справедливо зауважує,

що релігійне контактування є особливою культурною формою духовного спілкування людей, і тому релігія як спосіб таких стосунків є оригінальною комунікативною системою. План сутності мови й план сутності релігії є двома різними образами світу (дві картини, дві моделі світу). [17, с. 2–3]. Вартим особливої уваги є також її висловлення, що релігія – це зона підвищеної уваги до слова [17, с. 4]. Ми усвідомлюємо, що слово бере участь у безперервному зв'язному системному процесі між мовою та релігією. На думку дослідниці, особливість цієї системи полягає в її двох основних напрямках комунікації: від Бога через пророка (учителя, священика) – до людей; від людей через пророка (учителя, священика) – до Бога [17, с. 224]. Отже, ці два напрями можуть бути комунікативно активними й комунікативно пасивними актами релігійного контакту. Прагнення Бога до спілкування з людьми є очевидним на сторінках Біблії, і воно завжди є активним. Проте чи завжди людина щиро жадає мати особисті відносини з Богом, її Творцем? Чи прагне вона бути активним комунікантом і пізнавати Його через Святе Письмо та життєві ситуації? Питання таких стосунків має особистісний характер. Бог не бажає Букви виконання закону, не бажає релігійних культів, що є тільки зовнішніми проявами, а не зміною внутрішнього ества людини. Він бажає щирого служіння серця людини, котре готове приймати Його Слово, працювати над собою та змінювати свій характер. Служіння та пізнання Бога містить не тільки форму, але й те, що є набагато важливішим: її зміст, сутність, розуміння. Тому саме це прагнення людей пізнавати релігійну мову й стало спонукою до різновекторних розвідок у сфері релігії. Беручи до уваги те, що людина є творцем слова, ми підкреслюємо, що дослідження релігійного вживання мови ставить за мету розвідку й опис лінгвістичних засобів і факторів релігійної комунікації, в основі якої, звичайно ж, лежить слово. За допомогою слова була створена земля й усе, що на ній (Книга Буття, Ст. 3.) [3, с. 9–10], за допомогою слова були прописані різноманітні релігійні догми, доктрини, канони, закони, заповіді, правила, молитви, пісні й ін., що й спричинило появу релігійних мовознавчих розвідок щодо опису цих церковно-богословських явищ. Перед нами постає запитання: що ж таке релігія й у чому полягає її сутність? Давайте коротко його розглянемо.

Релігія є системою вірувань у Бога й відповідних тлумачень, яка охоплює святі книги,

культові обряди й етичне життя її сповідників [20, с. 244]. Р. Ваврінчик зазначає, що згідно з одним із тлумачень лексеми «релігія» (від латин. religio – «прив'язую міцно, відновлюю зв'язок») призначення релігії полягає у відновленні духовного зв'язку людини з її творцем (також religio – «повага до святості»; relegere – «повторно проходити», «перечитувати») [6, с. 20]. Релігія є особливою системою комунікації, символічною моделлю, котра формує людський досвід (як пізнавальний, так і емоційний) для вирішення найважливіших проблем буття [2, с. 267]. Мова релігійних доктрин, істин, положень, молитов, проповідей, пісень розуміється під релігійною мовою, котра слугує «umbrella term» і позначається як релігійний дискурс, релігійний стиль, релігійно-проповідницький стиль, релігійна комунікація, конфесійний стиль [14, с. 9].

Т. Шиляєва визначає, що релігійний дискурс можна охарактеризувати як статусно-рольову комунікацію, мета якої – залучати людей до віри, залучати до покаяння, стверджувати у вірі та добротності, проводити богослужіння, давати пояснення релігійним і конфесійним догмам. Це поєднання мови, культури й ідеології [10, с. 469]. В. Карасик стверджує, що унікальністю релігійного дискурсу є те, що до його учасників належить Бог, до якого звернені всі молитви, псалми та сповіді, і Він виступає суперагентом релігійного дискурсу [12, с. 7]. За словами Ж.-П. ван Ноппена, «було б перебільшенням сказати, що розмова є єдиною складовою частиною релігії; релігія є лінгвістичною справою, і саме мова є основним інструментом для розуміння релігії: головні постулати християнської системи вірування записані в каноні Письма, і тому читання, цитування, вивчення та надання коментарів щодо цих текстів є частиною та сферою лінгвістичної поведінки. Інші ж види діяльності християнського життя й поклоніння, такі, як молитва, гімни, роздуми, проповідь, хвала, благословення, прощення, відлучення від церкви, сповідання своєї віри, теологія й інші релігійні практики є насамперед формами лінгвістичної поведінки» [24, с. 1].

У межах релігійного дискурсу окреслюють й інші його підвиди: християнський (у його межах також відбувається розподіл на дискурси відповідних конфесій і деномінацій), теологічний, або ж богословський, біблійний (старозавітний і новозавітний), проповідницький, або епістолярний, молитовний. Російська

дослідниця О. Казніна окреслює такі християнські дискурси: старозавітний, новозавітний, дискурс Отців Церкви, дискурс народної релігії, дискурс особистості та дискурс Бога [10, с. 469]. Відповідно до розподілу дискурсу російським лінгвістом І. Карасиком на персональний (індивідуально орієнтований) та інституційний (статусно орієнтований) [12, с. 14] І. Богачевська розділяє релігійний дискурс на особистісно та статусно орієнтований дискурс. Дослідниця зазначає, що «у першому випадку учасники спілкування прагнуть розкрити свій внутрішній світ адресату й зрозуміти адресата як релігійну особистість в усьому різноманітті особистісних характеристик її віри, у другому – вони виступають як представники тієї чи іншої релігійної групи, виконують роль, що задається комунікативною ситуацією. Особистісно орієнтований дискурс виявляється у двох сферах спілкування – побутовій і буттєвій, при цьому побутове (повсякденне) спілкування являє собою генетичний вихідний тип дискурсу, а буттєве – теологічний діалог. Статусно орієнтований релігійний дискурс може мати інституційний і неінституційний характер залежно від того, які релігійні інститути функціонують у конкретній історичній проміжок часу» [5, с. 1]. Як бачимо, немає чіткої однаковості щодо розподілу релігійного дискурсу за відповідними критеріями, що й стає одним із подальших завдань дослідження.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, розглянувши підходи щодо тлумачення комунікативної сутності дискурсу загалом і релігійного дискурсу зокрема, ми дійшли висновку про те, що сучасний релігійний вид інституційного типу дискурсу є складним багатовимірним явищем, релігійнолінгвістичні основи якого формуються та затверджуються дотепер. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у визначенні типології релігійного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. К.: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Белла Р. Социология религии. Американская социология: Перспективы: проблемы: методы. М.: Прогрес, 1972. С. 265–287.
3. Огієнко І. Біблія, або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. К.: Українське Біблійне Товариство, 2013. 1152 с.
4. Бобырева Е. Религиозный дискурс: ценности и жанры. Знание. Понимание. Умение. № 1. 2008. С. 162–167.
5. Богачевська І. Релігійний дискурс і релігійний ритуал. Мультиверсум. Філософський альманах. К.: Центр духовної культури, 2006. № 54. URL: https://www.filosof.com.ua/Jornel/M_54/Bohachevska.htm.
6. Ваврінчик Р. Перформативність мовленнєвих актів у англomовному теологічному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2016. 247 с.
7. Вереш М. Лексико-семантичні та лінгвопрагматичні особливості німецької християнсько-богословської терміносистеми: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2016. 215 с.
8. Гоцалюк А. Релігійний дискурс традиційного світогляду в контексті соціально-філософських рефлексій. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. № 2. 2015. С. 12–15.
9. Жулинская А. Жанровое пространство религиозных текстов. Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология». Том 19. Вип. 58. №2. 2006. С. 198–203.
10. Івасишина Т. Релігійний та біблійний дискурси: проблеми розмежування. *Studia Linguistica*. № 5. 2011. С. 468–471.
11. Казніна Е. Концепт вера в диалогическом христианском дискурсе: дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Москва, 2004. 249 с.
12. Карасик В. Религиозный дискурс. Сб. науч. тр. Волгоград, 1999. С. 5–19.
13. Корольов І. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia linguistica*. Вип. 6. № 2. 2012. С. 285–305.
14. Кравченко Н. Синергійність англomовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід): монографія. Одеса: КП ОМД, 2017. 412 с.
15. Левицький В. Лексикологія німецької мови: посібник. Вінниця, 2014. 392 с.
16. Малий теологічний словник. Івано-Франківськ, 1997. 447 с.
17. Мечковская Н. Язык и религия: пособие для студентов гуманитар. вузов. Москва, 1998. 352 с.
18. Почепцов Г. Теорія комунікації: посібник. К.: ВЦ «Київський університет», 1999. 308 с.
19. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу): дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.08. Київ, 2003. 211 с.
20. Серажим К. Термін «дискурс» у сучасній лінгвістиці. Вісник Харківського національного університету. Вип. 33. 2001. С. 7–12.
21. Спасенко П. Релігійна лінгвістика в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Studia Linguistica*. № 7. 2013. С. 121–128.
22. Шелкова К. До питання про феномен дискурсу як об'єкта лінгвістичних досліджень. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». Том 1. 2013. URL: http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2013_1/48.pdf.
23. Crystal D. The problem of language variety: an example from religious language. *Communication and understanding*. Hassocks: Harvester Press, 1978. P. 195–207.
24. Noppen J.-P. van. *Theolinguistics. The English of Religion: At the Edges of Language*. Brussel, 1995. 16 p. URL: <http://homepages.ulb.ac.be/~jpvannop/Theolinguistics.pdf>.